

Robert Łyczek

Filozofia nauki A-Z — z perspektywy Stathisa Psillosa

Philosophy of Science A-Z, Stathis Psillos, Edinburgh University Press, 2007, s. 280

W roku 2007 nakładem Edinburgh University Press ukazał się mały słownik *Philosophy of Science A-Z* autorstwa Stathisa Psillosa. Jest to kolejna praca z serii „Philosophy A-Z”, w ramach, której wcześniej ukazały się m.in. *Christian Philosophy A-Z* Daniela J. Hilla i Randala D. Rausera; *Epistemology A-Z* Martijna Blaauwa i Duncana Pritcharda czy *Philosophy of Language A-Z* Martina Rakova.

Autor jest profesorem filozofii i historii nauki uniwersytetu w Atenach. Jego praca *Causation and Explanation* wydana w roku 2002 została uhonorowana przez British Society for the Philosophy of Science. Psillos jest również autorem *Scientific realism: How science Tracks Truth* (1999) i współredaktorem (obok Martina Curda) *Routledge Companion to the Philosophy of Science*, a w ostatnim czasie także współautorem ważkiej pracy pod redakcją Bradleya Montona *Images of Empiricism. Essays on Science and Stances, with a Reply from Bas van Fraassen* (obok takich autorów jak m.in. Nancy Cartwright, James Ladyman, Peter Lipton, Ernan McMullin).

Sam Stathis Psillos w naukowym curriculum vitae jako obszar swoich naukowych zainteresowań wskazuje w ramach filozofii nauki na: naukowy realizm, koncepcję zmiany w nauce (*theory-change in science*), koncepcję konfirmacji teorii, koncepcję prawa natury, naturalistyczną filozofię nauki, koncepcję wyjaśniania, koncepcję rozumowań abdukcyjnych, koncepcję modeli i teorii, konwencjonalizm, a także partykularnie na filozofię nauki Poincarego i Carnapa; w ramach epistemologii m.in. na: internalizm/eksternalizm, epistemologię znaturalizowaną, koncepcję prawdy i referencji; w ramach metafizyki na: koncepcję przyczynowości i praw natury.

Przedmiot zainteresowań i filozoficzne rozstrzygnięcia zaakceptowane przez filozofa wskazują na jego zaangażowanie m.in. w tradycję logiczno-matematycznych

badań nad nauką, obronę pewnej wersji realizmu [*Agnostic empiricism versus scientific realism: belief in truth matters*, „International Studies in the Philosophy of Science”, vol. 14, nr 1, 2000, s. 57-75] w opozycji do różnych wersji agnostycznego empiryzmu i przyjmowanie stanowiska naturalistycznego.

Wymienione powyżej dziedziny zainteresowań czy zaangażowanie w obronę racjonalności określonych przekonań w stosunku do innych — jak się wydaje — nie pozostało bez wpływu na wybór i charakter opracowania haseł zamieszczonych w *Philosophy of Science A-Z*. Tym bardziej, że, jak pisze sam autor, miał on problem z ich wyborem, pracując nad kompendium o tak małym rozmiarze — w sumie 280 stron — dla tak rozległej dziedziny. Związek autora z tradycją logicznej analizy nauki może stanowić także wyróżnik aspektu, który stanowił przedmiot jego zainteresowań filozofią nauki.

Słownik Psillosa jest bowiem pracą mającą charakter wprowadzający w bogatą problematykę filozofii nauki, a jednocześnie pracą odautorską. Wybór haseł, krótkie ich opracowania, jak i noty bibliograficzne są bowiem dziełem wyłącznie Psillosa. Tego typu decyzje autora wydają się niewolne od determinującej roli, jaką odgrywa jego postawa badawcza, wsparta na akceptacji danych przekonań m.in. odnośnie do historii filozofii nauki, jej zakresu, celu i struktury.

W krótkim *Introduction* (s. ix-xi) pisze on, że filozofia nauki jako odrębna część filozofii pojawiła się w XX wieku, a jej narodziny związane były z powstaniem Koła Wiedeńskiego. Głównym zadaniem filozofii nauki — jego zdaniem — jest zrozumienie nauki jako działalności poznawczej. Centralne zaś problemy, podejmowane w ramach tej dyscypliny filozoficznej — dają się sformułować m.in. w takich pytaniach, jak: Jakie są metody i cele nauki? Jakie reguły rządzą zmianą teorii naukowych? Jak świadectwa empiryczne można ująć w ramy teorii naukowych? W jakiej relacji pozostają teorie naukowe do rzeczywistości? Jaka jest struktura i treść głównych pojęć naukowych (wśród wymienionych przed znakiem ‘i inne’, znajdują się: przyczynowość, wyjaśnianie, prawa natury, konfirmacja, teoria, eksperyment, model, redukcja)? Jak zaznacza Psillos, tego typu pytania formułowane były w ramach formalnego logiczno-matematycznego schematu pojęciowego, a sama filozofia nauki początkowo miała charakter przedsięwzięcia pojęciowego, którego celem była rekonstrukcja języka naukowego.

Zdaniem Psillosa zwrot naturalistyczny, który miał miejsce w latach 60. XX wieku, podkopał podstawy filozofii w ogóle, co spowodowało, że filozofia nauki tak co do zakresu, jak i metod, miała stanowić kontynuację samej nauki. W latach 80. zaś przedmiotem szczególnych zainteresowań filozofów nauki stała się tzw. mikrostruktura partykularnych nauk [s. ix-x].

Źródła filozofii nauki i samej problematyki poruszanej w ramach tej dyscypliny doszukiwać możemy się jednak poza tradycją neopozytywistyczną i postneopozytywistyczną. Dysputy nad zakresem poznania naukowego i jego relacji do innych typów poznania także toczono także poza tradycją formalnego podejścia do nauki, m.in. w ramach samej filozofii; historii, socjologii czy psychologii nauki, jak również

w ramach różnych partykularnych epistemologii poszczególnych dyscyplin, w których dostrzega się wartość innych typów poznania, jak poznanie właściwe dla nauk humanistycznych czy poznanie o charakterze duchowym. Rozszerzenie zakresu zainteresowań powoduje jednocześnie potrzebę przeformułowania samych pytań, którymi kierują się filozofowie zajmujący się problematyką filozofii nauki (szczególnie, jeśli kryterium demarkacji filozofii nauki pośród innych typów refleksji filozoficznej nie ograniczy się do kryterium instytucjonalnego). Wskazuje to na aspektywne ujęcie samej filozofii nauki przez Psillosa, jak i na jego związek z pewną tradycją uprawiania tej dyscypliny.

W swoim zamysśle autor potraktował słownik jako pomoc dla tych wszystkich, którzy sami chcą zapoznać się z głównymi ideami filozofii nauki. Deklaruje przy tym, że mogą oni odnaleźć w tej pracy: pojęcia, debaty, argumenty, stanowiska, koncepcje, szkoły myślowe i wykaz nazwisk najważniejszych postaci związanych z filozofią nauki. I jak się wydaje rzeczywiście, opracowania haseł, zawierające zwykle szkieletowe informacje dotyczących wymienionych elementów, można odnaleźć w *Philosophy of Science A-Z*. Dodatkowo nieskomplikowany język stanowi ułatwienie dla niespecjalistów chcących się zapoznać z opracowywaną dziedziną. W pracy można także znaleźć krótkie notki dotyczące ważnych i wpływowych postaci, które wspólnie odgrywają w filozofii nauki znaczącą rolę (oprócz oczywiście „klasycznych” już autorów jak Thomas Kuhn czy Wolfgang Stegmüller), są hasła poświęcone takim osobom jak: Peter Achinstein (ur. 1935), Richard Boyd (ur. 1942), Nancy Cartwright (ur. 1944), John Earman (ur. 1942), Brian Ellis (ur. 1929), Arthur Fine (ur. 1937), Ronald Giere (ur. 1938), Clark Glymour (1942), Ian Hackin (ur. 1926), Sandra Harding (ur. 1935), David Hull (ur. 1935), Lawrence Laudan (ur. 1941), David Hugh Mellor (ur. 1938), Bas van Fraassen (ur. 1941), Elie Zahar (ur. 1937).

W słowniku możemy znaleźć ogółem 382 hasła, w tym ok. 84 poświęconych filozofom uznanym przez Psillosa za ważnych dla filozofii nauki. Hasła opatrzone są odniesieniem do innych pokrewnych i indeksem bibliograficznym odsyłającym do wybranej przez Psillosa literatury przedmiotu. Tak np. hasło ‘Platonism, mathematical’ zawiera odniesienie do dwóch prac: Colyvan, Mark, *The Indispensability of Mathematics*, New York 2001 i Shapiro, Stuart, *Philosophy of Mathematics: Structure and Ontology*, Oxford 1997. Możemy także napotkać proporcjonalnie dużą ilość haseł poświęconych feministycznej filozofii nauki, mamy więc: ‘Feminist empiricism’; ‘Feminist philosophy of science’; ‘Feminist standpoint’ (3 na 16 pod literą F). Podobnie rozbudowana jest część związana z hasłem ‘potwierdzenie’ (*confirmation*). Znajdujemy więc: ‘confirmation’; ‘confirmation, absolute vs relative’; ‘confirmation, Bayesian theory of’; ‘confirmation, error-statistical theory of’; ‘confirmation, Hempel’s theory of’ (5 na 45 pod C). Natomiast nie odnajdziemy w tym opracowaniu haseł poświęconych różnym typom realizmu i antyrealizmu, a jedynie 1,5 stronicowe ogólne hasło: ‘realism and anti-realism’. Podobnie rzecz się ma z hasłem ‘rationality’, które występuje w sąsiedztwie hasła ‘rationalism’. Przyczyn tak wąskiego potraktowania, w słowniku, wymienionych powyżej haseł możemy się dopatrywać

w istnieniu zbyt rozległego materiału dotyczącego dwóch dziedzin oznaczonych tymi hasłami, który ciężko byłoby zamknąć w jedynie kilku hasłach (wobec mnogości dających się wskazać typów stanowisk i koncepcji).

Praca Psillosa może być traktowana jako dobre i przystępne wprowadzenie w filozofię nauki uprawianą w pewnej tradycji, nie ma jednak charakteru kompendium zmierzającego do wyczerpującego opracowania problematyki. Co zresztą jest uzasadnione, jeżeli weźmiemy pod uwagę, że autorem pracy jest jedna osoba.